

FATABUREN 1972

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1972

Redaktion: Christian Axel-Nilsson · Nils Erik Bæhrendtz ·

Sam Owen Jansson · Skans Torsten Nilsson

Layout: Torsten Stååf

Tryck: Tryckeribolaget Ivar Hæggström AB 1972

ISBN 91 7108 057 0

Omslagets färgplansch återger Julius Kronbergs porträtt av Artur Hazelius.
Det är i Nordiska museets ägo.

Ett stockholmskt borgarhus från slutet av vasatiden

I opposition mot ett sammanhangslöst föremålsexponerande byggde Artur Hazelius sin museisyn på tanken att besökaren skulle kunna se föremålen »i deras användning, se bohagen i själva stugorna». Därmed var idén given till Skansen, hans mest genomgripande nyskapelse. Några decennier av miljömuseitänkande väckte emellertid andra kritiker, som bl. a. menade att man skapat falska miljöer genom att rycka loss enstaka hus ur deras naturliga omgivning och flytta dem till hembygds museer. »Alla äro vi numera också ense», skriver Andreas Lindblom i *Fataburen* 1933, »om att bevarandet av en gammal byggnad på platsen är det lyckligaste, om garantier blott kunna skapas för dess bestånd.»

Redan 1929 överlämnades prästgården i Härkeberga till Nordiska museet. Efter tjugo år ägde museet ytterligare fyra större fastigheter, nämligen Matsgården i Östbjörka by i Rättvik, Tyresö slott och park, hela Julita herrgård med över 30 dagsverkstorp samt sommarstället Svindevik i Nacka. Det senaste förvärvet är huset Nygränd 2 i Stockholm, som donerades till museet 1962 av dess hängivne gynnare, byggmästare Olle Engqvist. Borgarhuset med alla funktioner samlade under ett tak kommer inte oväntat sist in i bilden. Stadsmil-

jöer har man först sent börjat ägna ett närmare studium.

Nygränd är den femte skeppsbrogränden från Slottsbacken räknat. Nordiska museets hus ligger i det smala kvarteret vid grändens norra sida och har fasad även mot Kråkgränd. Huset var nybyggt eller nyrenoverat 1651, om man får tro den omkring ett bomärke anbragta inskriften i sandstensportalen:

HMS
CTVD
ANNO 1651

F. U. Wrangel anser att initialerna syftar på borgaren Hans Hansson och dennes hustru Christina Jakobsdotter, vilket stämmer med en uppgift i 1652 års mantalslängd. Enligt längden utnyttjades hela huset av ägaren och hans hushåll.

Ragnar Josephson kallar byggnaden Hans Hanssons hus och anser att denne i källorna svåråtkomlige borgare var husets byggherre. Dateringen har bekräftats av undersökningar, som gjordes, när huset renoverades 1967–1972, varvid förste intendenten vid Nordiska museet Erik Andrén var kulturhistorisk kontrollant.

Huset är uppfört i ett sammanhang från källare till tak. På en nästan kvadratisk yta med omkring 8 meters sida reser det sig till fyra våningars

höjd. Den ringa längden ger utrymme endast åt tre fönsteraxlar. Bjälklagen är ursprungliga och försedda med ankarjärn från byggnadstiden. Ankarlutarna är bandformiga och avslutas uppåt av utsmidda blad, en vanlig 1600-talsform i Stockholm.

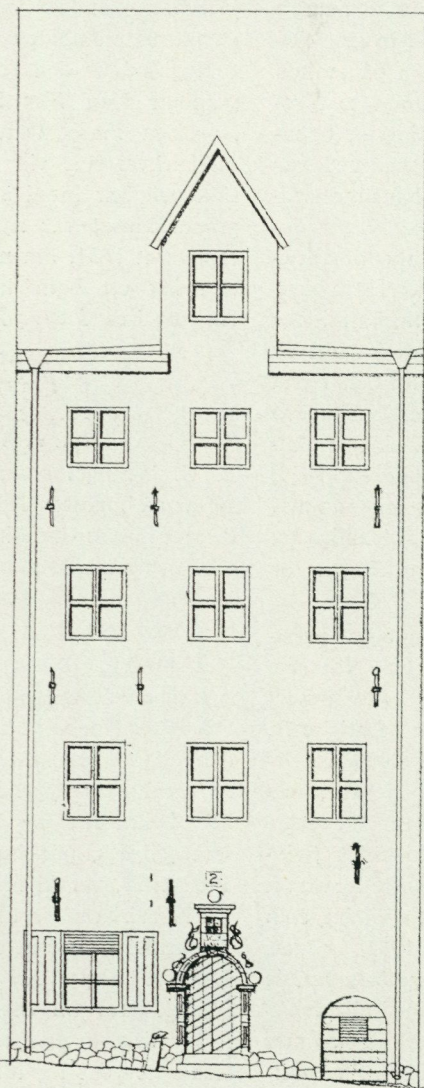
Byggnadsmaterialet är genomgående tegel i kryssförband. Mot gränder-

na är murtjockleken i bottenvåningen två stenar (60 cm), högre upp en och en halv sten. Gavlarna är enstensmurar och har i väster försvagats ytterligare genom att breda nischer, som når från golv till tak, sparats ut i murverket i våningarna en och två trappor upp. Nischerna baksida består av kantställda tegel, som murats mot grannhusets medeltida gavelmur; från början tycks denna mur ha varit baksida i nischerna.

Huset uppvisar några äldre, medeltida drag, som eliminerades ur stockholmsk bygghus först genom den stora byggrushen under stadsplaneregleringen vid 1600-talets mitt.

Nischerna i västgaveln kan uppfattas som ett sådant kvardröjande drag från medeltiden, då man ofta »gjorde vägg av annan mans hus». Detta var visserligen förbjudet, men man kringgick lagen genom att köpa »halva muren» av grannen. I princip har emellertid nygrändshuset »fyra fria murar», vilket tyder på att det vid byggnadstiden var omgivet av lägre bebyggelse. Detta styrks av två runda, nu förbyggda ljusöppningar i vindsgavlarna.

En annan kvarleva är de två portarna i huvudfasaden mot Nygränd. Den mindre porten leder till källaren. Särskilda gatuportar till källarnedgångar var vanliga under medeltiden, när de många, ofta totala eldsvådorna gjorde att källarna var de enda brandsäkra utrymmen som stod till buds. Källare eller delar av källare ärvdes, såldes eller hyrdes ut. De disponerades med andra ord ofta av andra än husägaren, vilket gjorde att det var befogat med särskilda källaringångar från gatan eller gården.

1. Huset Nygränd 2 har en nästan orörd 1600-talsfasad. Takkupans fönster i den höga lager vinden ersätter i dag den ursprungliga hissbommen. Uppmått och uppritad 1971 av B. Wetter, Nord. mus.

Ett tredje ålderdomligt inslag i huset vid Nygränd är spygatten till vänster om huvudporten. Den har stått i förbindelse med invändiga avloppstrummor för slaskvatten, som spyddes ut i rännstenen. »Trummor» av detta slag omtalas rätt ofta i medeltida köpebrev. I Stockholm förbjöds de första gången 1641. Fem år senare antecknas 431 trummor i Gamla stan. Av dem var 99 stycken igenmurade, men en hade öppnats på nytt. Att man nära tio år efter förbudet kunde bygga en ny slasktrumma i Nygränd är ett slående exempel på att myndigheternas påbud inte togs särskilt allvarligt. Det är den

2. Den huggna sandstensportalen åt Nygränd är typisk för 1600-talets mitt. Spygatten t. v. är ett äldre kvardröjande drag. Foto i Stockholms Stadsmuseum.

enda spygatt av detta slag som nu finns kvar.

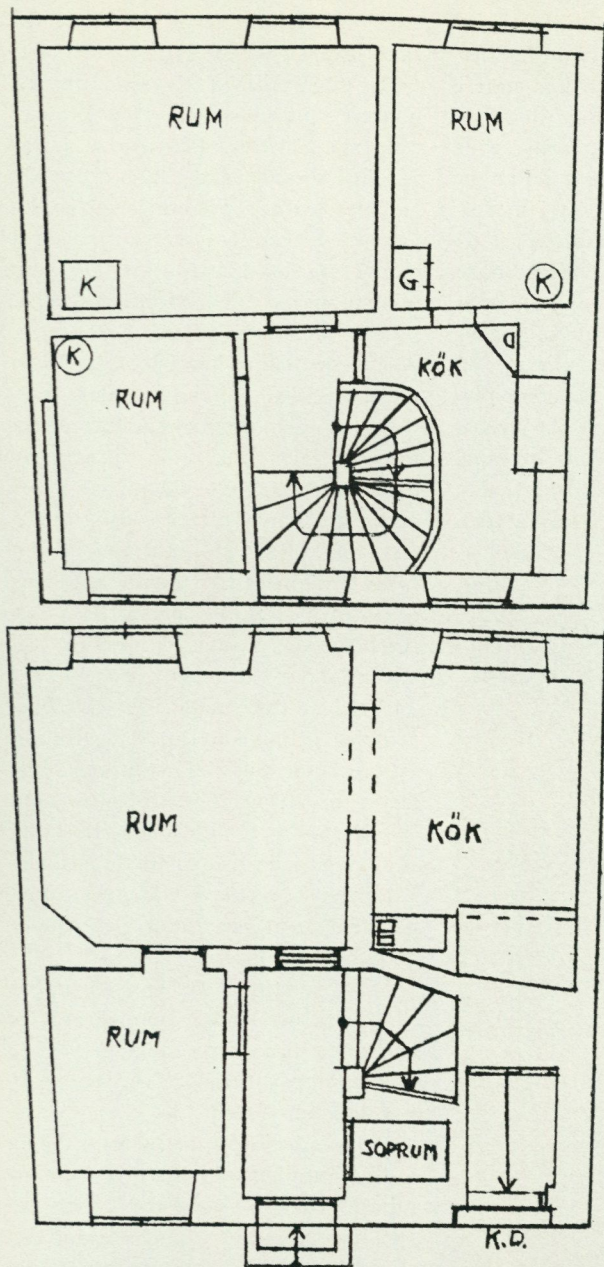
Huvudporten vid Nygränd har en huggen sandstensportal med kvadrerade sidopilastrar. Pilastrarna avslutas med en utkragad list som uppbär halvklot, vilkas rundning delvis avplanats. På samma sätt avslutas ramen kring den lilla fönsterlugg som inkomponerats i portalens båge. Fönster och båge omges av voluter. Allt element som kännetecknar 1650-talets enkla stockholmsportaler.

Denna och ett par andra stockholmsportaler med små ljusluggar har ansetts vara efterbildningar i borgerlig miljö av Torstenssonska palatsets bekanta praktportaler. Den främste kännaren av yngre vasatidens dekorativa stenhuggarkonst, Göran Axel-Nilsson, hänvisar i stället till vapensköldar och inskriftstavlor i kartuschen över många stockholmsportaler och menar att de »verbjudit ett frestande tillfälle för ljusinsläpp». Detta är så mycket troligare, som ljusluggarna är de enda ljusintag som finns i de trånga förstugorna.

Porten i Nygränd 2 är av ek med pålagda rombiska rutor, en under 1600-talet vanlig typ.

Från förstugan leder stentrappor till första och andra våningarna. De fortsattes före ombyggningen 1967–72 av trätrappor till våningen tre trappor upp och vinden.

Rumsindelningen är i stort sett lika i de fyra planen: ett större och ett mindre rum vid Kråkgränd och två små vid Nygränd på ömse sidor om trapphuset. Det stora rummet vid Kråkgränd ligger till vänster i bottenvåningen och i våningarna en och tre trappor upp. Denna indelning är ur-

3. Plan av bottenvåningen och våningen en trappa. Framsidan vetter mot Nygränd och baksidan mot Kråkgränd. I bottenvåningen finns husets ursprungligen enda kök. Rumsindelningen i de övriga våningarna är densamma som en trappa upp med undantag av att rummen mot Kråkgränd ligger i omvänd ordning två trappor upp.

sprunglig. Två trappor upp har skiljeväggen flyttats, så att det stora rummet ligger till höger.

Trots de blygsamma måtten (ca $4 \times 4,5$ m) omtalas det stora rummet som »salen» i räkenskaper från 1700-talet. Det lilla rummet till vänster om trapphuset kallas vanligen kammaren.

Utrymmet till höger om trapphuset är i våra dagar inrett till kök i samtliga plan utom bottenvåningen. Denna anordning är säkert inte ursprunglig. Så länge huset bara hyste ett enda hushåll, har man inte haft användning för ett kök i varje plan.

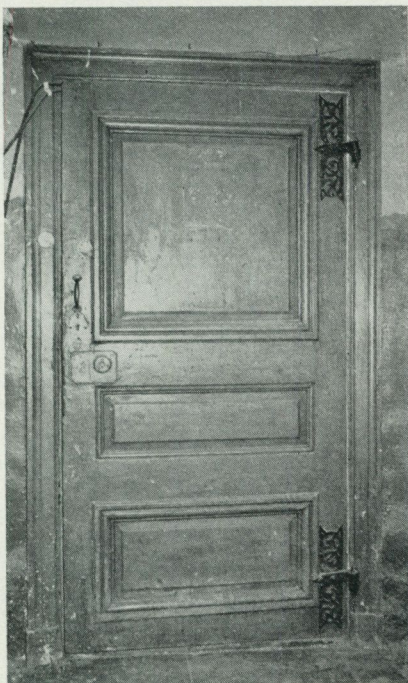
Det ursprungliga köket låg i bottenvåningen i det mindre rummet vid Kråkgränd. Här fanns vid ombyggnaden i slutet av 1960-talet en spismur med en besparingsspis utmed den inre vägg som är parallell med gränderna. Vid rivningen av några vita kakelugnar och en ugn av hoplockade polykroma kakel har säkra spår av äldre spisar inte framkommit. Troligen har huset redan från början haft både spisar och kakelugnar. Kakelugnsmakare har varit verksamma i Stockholm sedan mitten av 1500-talet. Yrket fick sitt första stora uppsving vid stadsplaneregleringen hundra år senare, när Hans Hanssons hus byggdes.

Taken i våningarna en och två trappor upp var vid den senaste ombyggnaden på 1960-talet överspända med väv. Sedan denna nu avlägsnats, är takbjälkarna synliga i hela huset utom i bottenvåningen. Bjälkarna är profilerade, men spår av någon dekorativ målning har inte påträffats. De ursprungliga takstolarna är bevarade, och före ombyggnaden fanns även delar av hissanordningen kvar.

4. Översta våningen har bäst bevarat 1600-talskaraktären. Rum mot Kråkgränd med synliga takbjälkar och ursprungliga fönsteröppningar.
Foto Nord. mus.

5. Dörr i förstugan två trappor. De helfranska dörrarna från 1780-talet övertog de äldre dörrarnas beslag.
Foto Nord. mus.

Våningen tre trappor upp har fortfarande mycket enkla inredningssnickerier. Där är även de ursprungliga fönsternischerna bevarade. Snickerierna i resten av huset är i allmänhet från 1780-talet. Då flyttades även byggnadstidens genombrutna gångjärnsbeslag och bockhornsbeslag över på helfranska dörrar i våningarna en och två trappor upp. I bottenplanet och tre trappor upp sitter de på fyrfyllnadsdörrar av en typ som tillverkades under 1600- och 1700-talen.

Även om de flesta inredningsdetaljerna är yngre än från byggnadstiden, är Hans Hanssons hus en ovanligt väl bevarad ursprunglig byggnad. Den har aldrig som många stockholmshus blivit påbyggd. Kvar finns den gamla fasadindelingen, bjälklagen, rumsindelingen, portarna, trapporna och takresningen. Allt detta lämnades

orört vid den nyinredning som företogs på 1780-talet. Då hade det gamla enfamiljshuset redan i närmare 50 år använts som hyreshus.

Byggherren var troligen köpman. Därför talar husets läge nära Skeppsbron och lagervinden, som vid behov kunde utökas med det underliggande planet. De sparsamt förekommande mantalslängderna anger också hans efterträdare som »handelsmän». Det gäller skotten Jakob Mesterton, som gifte sig med hans änka 1658, och Sven Persson, som ägde huset 1721 men hyrde ut det till Balzar Neukirk, den siste kände köpmannen som bebodde och utnyttjade hela huset.

Tyvärr saknas mantalslängder för stadens östra kvarter mellan åren 1722 och 1739. 1740 verkar husets solida borgerlighet vara på glid. Ägaren, en notarie, har avvikit, och hans hustru hyr ut rum till resande borgare från Wismar och en annan del av huset till en styrmansänka, som håller krog på stället, där perukmakargesällerna har sina sammankomster eller gillen. 1746 såldes fastigheten av notariens borgenärer till snickarmästareämbetet.

Därmed hade husets hantverksperiod börjat. Snickarmästarna skulle behålla det till 1812. I deras handlingar kallas det »ämbetets vid Skeppsbron i en gränd belägna hus» eller kort och gott »ämbetshuset». Vid en kvartalssammankomst i juli 1756 beslöts på förslag av äldermannen Olov Martin – far till konstnärerna Elias och Johan Fredrik Martin – »att våningen en trappa upp i ämbetshuset skulle göras till ett enda rum och vara och bliva ämbetssal». Sammankomsterna hade dittills hållits hem-

ma hos äldermannen, som uppburit lokalhyra härför. Martin ville nu bli befriad från sitt åtagande.

Beslutet har emellertid aldrig genomförts. Räkenskaperna – lådräkningarna – redovisar regelbundet på utgiftssidan hyra för ämbetssalen även i fortsättningen. Inte heller har några väggar tagits bort en trappa upp i huset. Möjligen har beslutet medfört att man slagit ner den ovan omtalade väggen två trappor upp mellan salen och det lilla rummet vid Kråkgränd. I så fall har man, när planerna skrinlagts, återuppfört väggen men av plank och så att rummet och salen fått byta plats.

Krogen skulle bli kvar i huset till omkring 1860 med ett uppehåll för åren 1812–1832. Krogrummet, »källarstugan», låg i bottenvåningen vid det gamla köket. För utskänkningen svarade vanligen familjen i våningen ovanför.

Snickarna drev en hård hyrespolitik. 1780 fanns, utom krogen, 24 personer och två skomakarverkstäder i huset. Särskilt trångbodd var man tre trappor upp. Där levde och verkade två skomakaränkor – mor och dotter med barn – samt en ung ogift mästare med gesäll, lärgosse och skopiga.

Husets hyreslistor ger – såsom de föreligger i de för vart tionde år bevarade mantalslängderna – många exempel på familjeförsörjare som dött vid unga år och lämnat familjen på bar backe. I det fallet hade skomakarhustrun två trappor upp bättre tur än sina medsystrar i våningen ovanför. Sedan mannen avlidit, hade gesällen »konserverat änkan» och övertagit verkstaden. 1790 satt hon i

orubbat bo, och under snickarämbetets långa ägotid är hennes familj den enda som bott i huset över en hel 10-årsperiod.

Husets ståndsperson en trappa upp var 1790 borgaren och sjökaptenen Jöns Högman. Han dog, 39 år gammal, i januari året därpå. Bouppteckningen tyder på ett visst välstånd, men skulderna översteg tillgångarna, förrättningsmannen konstaterar att barnen saknade fädernefränder, och familjen försvinner ur huset.

Snickarmästarna höll emellertid sitt hus i gott skick. Lådräkningarna redovisar regelbundna underhållsarbeten, men tyvärr saknas specifikationer i de flesta fall. Åren 1785 och 1786 finns emellertid utförliga redovisningar för de inredningssnickerier som ännu är bevarade i mellanvåningarna. Det gäller dörrar, fönster och bröstpanel.

Dörrarna anges i lådräkningarna som franska. De befintliga dörrarnas ramstycken har halvfransk profil kring den mellersta fyllningen och helfranska lister runt de övre och nedre fyllningarna. Foder, smygpanel och bröstpanel i mellanvåningarna har samma profilering som dörrarna, vilket utmärker svenskt inredningssnickeri från rokokostilens genombrott omkring 1750 fram till 1700-talets slut. Det ligger alltså intet anmärkningsvärt i att landets främsta snickarämbete använde snickerier av detta slag i sitt eget hus så sent som 1785.

Enfamiljshusets kök låg, som nämnts, i bottenvåningen. När huset från och med 1746 hyrdes ut till allt fler hushåll, uppstod efter hand behovet av särskilda kök i de olika vå-

ningarna. Till en början har man klarat matlagningen i öppna spisar, och hyresgästerna en trappa upp, som vanligen höll krogen på nedre botten, har utnyttjat det gamla köket där. Men man frågar sig, när de kök inreddes som vid den senaste ombyggnaden på 1960–70-talen fanns till höger om trapphuset i de tre övre våningarna. Här ger lådräkningarna en viss ledning. 1754 lagades en spis. Vad för slags spis det var och var i huset den fanns får vi inte veta. Men hösten 1800 uppmurades »en ny köksspis» två trappor upp. Det kan vara den första köksspisen i husets övre delar.

Efter snickarmästarnas tid har huset sakta fått förfalla. De sålde det 1812 till en av sina egna ledamöter, Magnus Zelling, som i 20 år hade sin verkstad i den gamla kroglokalen. Hans efterträdare, vaktmästaren i kammarkollegium Per Ekhoﬀ, återupptog krog rörelsen och drev den, så länge hustrun levde. Under 1860-talet var lokalen upplåten åt brödförsäljerskan Lovisa Andersson, som drev »första klassens mångleri». Affären fanns kvar ännu vid 1900-talets början, när J. V. Nygren »idkade matvaruhandel» här. Han hade köpt huset år 1900 av Per Ekhoﬀs sonson, antikvarien Emil Eckhoﬀ, som aldrig bott i huset. Nygren och hans änka var de sista ägarna som även hade sin bostad här.

Efter 1910 har huset bytt ägare i allt snabbare takt. Hyresgästerna har visat samma benägenhet. De var inte alltid bosatta vid Nygränd utan hyrde ut lägenheten, rum för rum, i andra hand. Andra trängde ihop sig i en del av våningen och hyrde ut resten. I

båda fallen blev resultatet en stor omsättning på folk, såsom man kan vända sig i en stad, där inflyttningen ständigt ökade. Dessa »flyttfåglar» var mest arbetare, hantverkare, konstorister och sjöfolk.

Efter snickarämbetets tid tycks husets underhåll ha varit mycket dåligt. Förfallet underströks ytterligare av sprickbildningar och förskjutningar i murverket förorsakade av att byggnaden uppförts på utfylld mark, något som i stort sett kännetecknar kvarteren nedanför de bägge långgatorna.

Det var uppenbart, att omfattande grundförstärkningar var nödvändiga, om huset skulle kunna bevaras för framtiden. Sådana förstärkningar utfördes under vintern 1967–1968 genom förmedling av Kansliet för saneringsfrågor inom staden mellan broarna, vars dåvarande chef, direktör Ivar Ahlgren, anskaffade de nödvändiga medlen.

Grundförstärkningen utfördes genom undergjutning av grundmurarna med armerade betongbalkar, som i sin tur vilade på 26 nedtryckta pålar av betong. För att driva dessa pålar till fast botten måste man först dra upp ett hundratal träpålar. De flesta hade slagits ner, när huset byggdes. Fyllningarnas mäktighet varierade mellan 4 meter vid Kråkgränd och nära 9 meter vid Nygränd. Den fasta grusbotten lutade alltså starkt mot söder.

På grund av landhöjningen hade de gamla pålskallarna ruttnat, och dessutom hade pålarna förskjutits åt sydost, så att de inte längre gav något stöd åt huset.

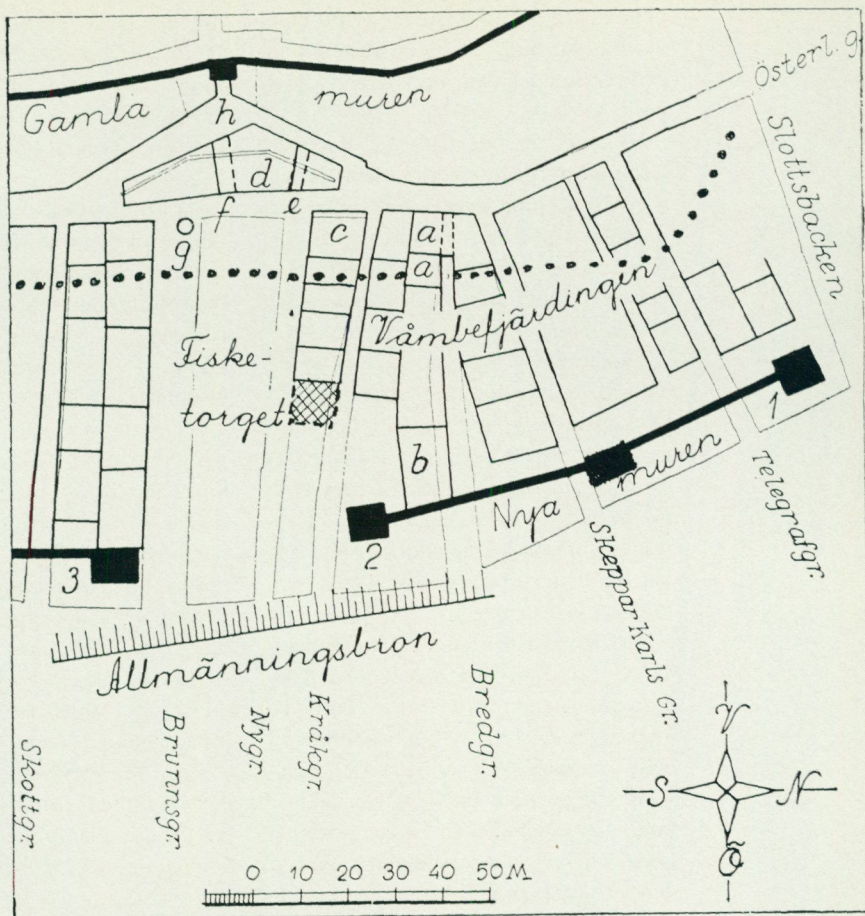
För att möjliggöra en renovering

av huset har Nordiska museet på 25 år hyrt ut fastigheten till två företag, som båda fortsätter två av husets gamla traditioner. Källaren och bottenvåningen, utom entrén till Nygränd, har hyrts av ägaren till grannhusen i väster, Lars Anderssons Fastighetsförvaltning, som biträtt vid grundförstärkningen och som utnyttjar lokalerna för restaurangändamål (Fem Små Hus). Den andra hyresgästen är Stockholms Snickarmästareförening, som kommer att använda resten av huset främst för föreningsändamål. Föreningen har härigenom fått möjlighet att realisera snickarämbetets planer från 1756 om inrättande av en ämbetsal i huset.

I det förra fallet har hyresgästen tillåtit att byta ut ett av fönstren vid Kråkgränd mot en port och att öppna två förbindelser med huset Nygränd 4. Snickarmästarna har fått tillstånd att inreda vinden. Denna och övriga ändringar skall ske efter en plan, som godkänts av Nordiska museet. Därvid kommer äldre inredningsdetaljer från huset att utnyttjas och kompletteras. Inre reparationer och löpande underhåll skall bekostas av hyresgästerna, som dessutom har att erlagga en mindre årshyra. Yttre reparationer bekostas av Nordiska museet. För en renovering av sandstensportalen har museet erhållit anslag från Försäkrings AB Skandia.

Vill man foga in ett stockholmshus i dess historiska miljö, skall man börja med medeltiden, även om huset råkar vara nybyggt först vid 1600-talets mitt. I det närmaste grannskapet finns nämligen nästan alltid medeltida bebyggelse. Norra nygrändsfasaden är det bästa belägget härför.

6. Karta över
trakten omkring
Fisketorget vid
1400-talets mitt
(grova linjer) i
förhållande till nu-
varande kartbilden
(tunna linjer).
Gatunamnen de
nuvarande. Den
rutade tomten är
Nygränd 2, som
bebyggdes på 1600-
talet. Ur Samfundet
Sankt Eriks Årsbok
1945.

Från Österlånggatan och ner till Nor-
diska museets hus är medeltida bygg-
nadslämningar bevarade i en obruten
rad.

Trots detta är Nygränd en av
Gamla stans yngsta gränder. Den
uppstod först under 1500-talet, medan
flertalet vattugränder fanns redan
under 1300-talets förra hälft. De för-
band staden med stränderna och slu-
tade alltid i bryggor. Från de inre
delarna tippades avskräde, som gjorde
att holmens yta ständigt växte,

samtidigt som bryggor och gränder
förlängdes. Det är dessa utfyllningar
som är den yttersta orsaken till allt
besvär med »fallande grunder».

Under 1300-talet var Stockholm
alltså en öppen stad, där allas rätt att
komma till vatten var tillgodosedd.
Gamla stadsmuren kring holmens
krön hindrade inte kontakten med
vattnen. Men redan vid slutet av
1300-talet hade man börjat bygga en
ny stadsmur på pålar i strandkanten.
Vid belägringarna 1518–1523 omslöt

denna sjömur större delen av holmen. Stockholm hade blivit en sluten stad, och andningshål en mot yttervärlden hade krympt.

Sådana andningshål var de båda hamnarna för utrikeshandeln: Kogghamn vid holmens södra udde och hamnen vid Fiskestrandstornet. Båda hade träkajer och var förbundna med var sitt hamntorg, Järntorget och Fisketorget.

Fisketorget låg mellan Nygränd och Brunnsgränd och sträckte sig från Österlånggatan på utfylld mark ner till hamnen, där det flankerades av två torn i sjömuren. Nygränds norra sida är alltså en gammal torgfasad, som under medeltiden slutade vid Nordiska museets hus. Dess tomt ingick i själva torget.

Fiskestrandsbrinkarna (Köpmanbrinkarna) förenade torget med Köpmangatan, som förde raka vägen till Stortorget, stadens administrativa centrum. Stockholms merkantila huvudstråk var emellertid Österlånggatan. Den förenade de båda hamntorgen, och här var medlemmar av stadens rådsaristokrati bosatta i hus efter hus. Österlånggatan var under 1400-talet en direkt motsvarighet till Skeppsbroraden under 1600- och 1700-talen.

Fisketorget och dess hamn hade spelat ut sin roll som merkantilt centrum redan i början av 1500-talet. Nuvarande kvarteret Diana började byggas med Brunnsgränd på ena sidan och Nygränd på den andra. Stadsmuren drogs fram mellan de båda hamntornen, och bron bäddades in i utfyllningar och försvann.

Norra hamntorget upphörde var den andra stadsplaneändringen inom

det aktuella området, som därmed förlorade sin särställning. Österlånggatan var inte längre i sin norra del en hamngata på samma självklara sätt som under 1400-talet.

Koggabron, som nu hette Bron östantill, byggdes långsamt ut allt längre mot norr och fick till slut namnet Skeppsbron. Den skrangliga och buktande träbron förmedlade varuutbytet i landets största utrikeshamn. Denna handel betjänades av en mängd bodar byggda mot stadsmurens insida. Enbart vid murens mellersta del hyrde staden år 1550 ut magasin till ett 30-tal köpmän och redare. Därtill kom ett stort antal bodar längre upp i gränderna, som utom vid Långgatan hade en övervägande låg bebyggelse av sten, timmer och korsvirke. Även tornen i muren utnyttjades som magasin, inte minst av landets främste köpman, kungen själv.

År 1629 började staden omkring den utdömda stadsmuren sälja tomter till den planerade Skeppsbroraden. Som Gunnar Hellström visat, byggdes de flesta Skeppsbrosen under decennierna omkring seklets mitt. För att kunna erbjuda tillräckligt stora tomter hade man medgivit att flera gränder förvandlades till tomtmark. Därigenom minskades antalet gränder från 26 till 18.

De nya Skeppsbrotomterna var ibland djupa nog för att räcka till ett annex bakom huvudbyggnaden. I gränderna ovanför dem kunde i sin tur andra tomtägare uppföra egna bostadshus, som ofta även innehöll en eller ett par magasinsbottnar. Gluggarna mellan dessa nya stenhus och de kvarstående äldre husen vid

Österlånggatan utfylldes vanligen med nybyggda magasin av sten i flera våningar. Betydande rester av detta magasinsbälte fanns kvar mitt i gränserna ännu under 1960-talet.

I dag märker vi ingen skarv mellan medeltidshusen och 1600-talshusen. Det gjorde man förmodligen inte heller under 1600-talet. I en allmän strävan efter »regularitet» och förnyelse renoverade man nämligen husen i stadens centrala delar, som inte berördes av regleringen. De kläddes i barockfasader. Men gatornas sträckning lämnades orörd, och resultatet blev en medeltidsstad i barockförklädnad.

Hälften av skeppsbroradens byggherrar var borgmästare eller rådmän och tillhörde köpmansklassens dominerande skikt. Storköpmännen hade lämnat Österlånggatan och flyttat ner till de forna magasinsbodarna vid hamnen.

Bakom den monumentala skeppsbroraden låg köpmanshus av andra rangen, och först därefter kom gasinen. Österlånggatan hade förvandlats till en bakgata.

Stadsplaneregleringens verkningar var genomgripande. Den hade på nytt gjort Stockholm till en öppen stad och vänt ut och in på stadsbilden. Det hade skett utan att man förvanskats vad som i brist på ett bättre uttryck kan kallas den historiska miljön.

Denna miljö hade formats av fyra olika faktorer. Först genom grändernas framväxt ur bodbyggor, därefter genom tre ingrepp i stadsplanen: sjömurens framdragande, Fisketorget slopande och regleringen under 1600-talet. Av dessa ingrepp var det första

och det tredje mest genomgripande men ändå måttfulla som stadsplaneändringar.

Hans Hanssons hus passar bra in i den bild som man kan göra sig av stadsplaneregleringens följder för Stockholms östra kvarter. Huset har ingenting med det gamla torget att göra. Det var nybyggt vid 1600-talets mitt liksom många andra hus med motsvarande läge nära Skeppsbron. Det var ett köpmanshus av andra rangen i skuggan av skeppsbroraden och byggdes som en kombination av bostadshus och magasin. I ett avseende är det nära nog unikt. Till skillnad från skeppsbrohusten och många andra 1600-talshus i Stockholm, som av olika skäl förändrats under årens gång, bevarar Hans Hanssons hus sitt ursprungliga yttre nästan orört.

Källor och litteratur:

Otryckta källor

Kammararkivet: Upplands handlingar, tomtöresspecialer

Kansliet för saneringsfrågor inom Staden mellan broarna: Kv. Pyhton

Nordiska museet: Snickarämbetet i Stockholm (in- och utskrivningsbok, lädräkningar, protokoll)

Stockholms stadsarkiv: bouppteckningar, mantalslängder, stadens huvudböcker, uppbudsprotokoll

Uppsala universitetsbibliotek: Handskriften N 277

Tryckta källor och litteratur

Axel-Nilsson, Göran, Dekorativ stenhuggarkonst i yngre vasatid. Lund 1950.

Hansson, Hans, Ringmurar och hamnar i det medeltida Stockholm, i Samfundet S:t Eriks årsbok 1945.

Hansson, Hans, Krukskärvor. Stock-

- holmsminnen i Stadsmuseet. Sthlm 1950.
- Hansson, Hans*, Landhöjningen och Gamla stans bevarande, i Samfundet S:t Eriks årsbok 1954.
- Hansson, Hans*, Stockholms stadsmurar. Sthlm 1956.
- Hellner, Brynolf*, Järnsmidet i vasatidens dekorativa konst. Sthlm 1948. (Nordiska museets Handlingar 30.)
- Hellström, Gunnar*, Gustav II Adolfs nyreglering av Staden inom broarna, i Samfundet S:t Eriks årsbok 1943.
- Hellström, Gunnar*, Skeppsbron och Skeppsbroraden, i Samfundet S:t Eriks årsbok 1955.
- Josephson, Ragnar*, Borgarhus i gamla Stockholm. Upps. 1916.
- Lundin, Claes*, Förlustelser, offentliga nöjen, restauranter, kaféer, hotell, teatrar, i E. V. Dahlgren, Stockholm 1897. Sthlm 1897.
- Nordberg, Tord O:son*, Nya undersökningar av gamla hus i Staden mellan broarna, i Rtg, årg. 19 (1936).
- Nordberg, Tord O:son*, Den medeltida bebyggelsen i kvarteret Cepheus, i Samfundet S:t Eriks årsbok 1939.
- Nordberg, Tord O:son*, Stockholm i tolv vandringar. Sthlm 1946.
- Nordberg, Tord O:son*, De la Vallée. En arkitektfamilj i Frankrike, Holland och Sverige. Sthlm 1970.
- Rosén, Sander*, Hjälpreda vid kulturhistorisk byggnadsinventering. Sthlm 1967.
- Principförslag till sanering av staden mellan broarna framlagt av 1960 års kommitté för Gamla stan. Sthlm 1963.
- Saneringen inom staden mellan broarna av 1960 års kommitté för Gamla stan. Sthlm 1965.
- Schück, Henrik & Nordberg, Tord O:son*, Stockholm vid 1400-talets slut. Sthlm 1951.
- Söderlund, Ernst*, Stockholms hantverkarklass 1720–1772. Sthlm 1943.
- Söderlund, Ernst*, Hantverkarna II, i Den svenska arbetarklassens historia. Sthlm 1949.
- Wrangel, F. U.*, Stockholmiana, 3–4. Sthlm 1904–05.

SUMMARY

A stone house in Stockholm from the middle of the 17th century

Part of Artur Hazelius' ideas about museums was that houses and objects should be seen in a natural setting. Later the demand has also been raised that, if possible, buildings ought to be preserved in their original environment. Since 1929 the Nordiska Museet is in possession of several buildings of historical and cultural interest. The most recent acquisition—the house at Nygränd 2 in the Old Town in Stockholm—was donated in 1962 by the building contractor Olle Engquist. The house was built, or renovated, in 1651 and was as a whole utilized by the merchant Hans Hansson and his household. The

building has a square base and is four stories high. The disposition of the rooms is more or less the same on each floor. As long as the house harboured but one household, only a kitchen on the ground-floor was required.

The house was owned by merchants until around 1740 when it was sold to the Carpenters' Guild, who intended to use it as a guildhall. At this time there was an inn on the ground-floor and artisans lived as tenants on the other floors. Even today the ground-floor is used for catering and the rest of the house is let to the Stockholm Association of Master Joiners.